

НАСТАВНО НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду нас је на својој XIV редовној електронској седници, одржаној током 24 часа у периоду 02-03.07.2020. (ОДЛУКА БРОЈ 663/1, ОД 16.06.2020. ГОДИНЕ), изабрало у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *ТОПОГРАФСKE ЕКФРАСЕ И ПЕРИЕГЕСЕ КАО ИЗВОР ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ АНТИЧКЕ АРХИТЕКТУРЕ* коју је предао кандидат Милош Ћипранић. Након увида и разматрања поднете докторске дисертације, слободни смо да Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду поднесемо следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Милош (Миодрага) Ћипранић је рођен 1988. године у Новом Саду, Србија. Завршио је Карловачку гимназију, у Сремским Карловцима 2007. године. На Одељење за историју уметности Филозофског факултета у Београду уписао се 2008. г. Дипломирао је 2012.г, са просечном оценом 9,95 и завршним радом под насловом *Језик и уметничко дело: о разлици између дискурзивног и визуелног у теорији уметности Хозе Ортеге и Гасета*. На истом одељењу 2014.г. уписао је мастер студије, које је окончао 2015.г, са просечном оценом 9,83, одбранивши рад под насловом *Питање наслова у сликарству*. Исте године на Филозофском факултету у Београду уписао је докторске студије, на којима је све прописане испите положио до 2019.г.

Кандидат Милош Ћипранић је од почетка 2018.г. запослен као истраживач-сарадник у Институту за филозофију и друштвену теорију у Београду, на пројекту *Етика и политике животне средине: институције, технике и норме пред изазовом промена природног окружења* (бр. 43007). Предавања из области историје и теорије уметности и

архитектуре, по позиву је током 2018.г. држао на Институту за књижевност и уметност у Београду, на Институту за филозофију и друштвену теорију у Београду, на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци (Република Српска), а 2019.г. на Интеруниверзитетском центру у Дубровнику (Хрватска) и на Univeristà degli studi di Bari „Aldo Moro“- Bitonto (Италија). Такође, у досадашњем раду учествовао је са рефератом на више међународних научних скупова, међу којима треба издвојити следеће: *Revisions of Modern Aesthetics* на Архитектонском факултету у Београду (јуни 2015.) и *Notation, Algorithm, Criticism: Towards a Critical Epistemology of Architecture*, на Интеруниверзитетском центру у Дубровнику (септембар 2018.). Члан је Естетичког друштва Србије.

Кандидат Милош Ћипранић до сада је самостално или као коаутор у домаћим и међународним гласилима објавио следеће радове: *Географија и уметност: студија о методи у делу Саше Брајовић*, Култура XLIX/156, Београд 2017, 133–145; *Avenues of Approach: Petar Bojanić and the Institution of Architecture*, AM Journal 12, Belgrade 2017, 109–120; *Архитектонске екфрасе и топос неизрецивости*, Зборник Матице српске за ликовне уметности 45 (2017), 37–54 (**M51**); *The Concept: A Map for Generations*, Rivista di Estetica 2 (2019), 101-116 (са С. Веснић, часопис индексиран у **WoS**). Уз наведене текстове, Милош Ћипранић аутор је више приказа књига у домаћој научној периодици, стручних интервјуа у дневној штампи, и преводилац текстова Хозе Ортеге и Гасета *O stilu i arhitekturi*, у зборнику „Živeti zajedno“ Р. Војанић и В. Ђокић (ур.), Beograd 2019, 165-167, и Антонија Филаретеа *Traktat o arhitekturi* (у истој публикацији, стр. 34.).

Докторска дисертација кандидата Милоша Ћипранића, под насловом *ТОПОГРАФСKE ЕКФРАСЕ И ПЕРИЕГЕСЕ КАО ИЗВОР ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ АНТИЧКЕ АРХИТЕКТУРЕ*, написана је на 229 страница компјутерски сложеног текста са одговарајућим научним апаратом, напоменама, пратећим илустрацијама и библиографијом. Текст дисертације подељен је на осам поглавља.

Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања докторске дисертације кандидата Милоша Ћипранића представљају *екфрасе* и *периегесе*, посебни видови књижевно-реторског жанра у којима се описују архитектонски објекти. Најстарији списи ове врсте везују се за Хомерово стваралаштво у грчкој, односно Катулово у римској књижевности, а бројни су и они који су настајали у доба касне антике односно ране Византије и раног средњег века, попут дела Павла Силенцијарија или Венанција Фортуната. Написи ових аутора представљају истовремено и хронолошке оквири кандидатовог проучавања, од VIII века Старе ере до VI столећа Нове ере. У погледу територија које су обухваћене анализом акфраса и периегеса, кандидат је разматрао области од Месопотамије до Галије. Заједничко обележје наведених форми књижевног изражавања, чије је појмовно порекло, поводе настанку и разноврсне жанровске оквири Милош Ћипранић подробно дефинисао, чини топографско-дескриптивна структура приступа појединачном архитектонском-уметничком делу, примерена општем оновременом доживљају и начину посматрања градитељских целина различите намене, од сакралних простора и здања до оних који су, условно говорећи, припадали сфери секуларног живота. Разматрајући мноштво примера инкорпорираних у оновремено вишевековно песничко стваралаштво, дела посвећена географији и историји и реторичке саставе настајале о различитим церемонијалним приликама, примарни циљ дисертације био је садржан у тежњи да се подробније дефинишу њихови данашњи, методолошки и епистемолошки оправдани „начини читања“, или прецизније, њихова вредност као историјских извора за познавање архитектонских и других уметничких остварења којима су била посвећена.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Основне хипотезе од којих је кандидат пошао у свом систематском и подробном проучавању наведене врсте написа у функцији њихове историјске веродостојности, биле су следеће:

- описи *фиктивних* грађевина у антици, чести и хронолошки старији у корпусу оновремених књижевних остварења, били су у превасходно симболичкој релацији спрема тада постојеће архитектуре;
- описи *стварних* грађевина, било да је реч о ретким сачуваним или о многим несталим споменицима, стоје у сразмерно веродостојном односу са позитивним знањима која су о њима добијена на местима на којима су спровођена систематска археолошка и историјскоуметничка истраживања;
- граница између подручја описа фиктивних и стварних грађевина појављује се као флуидна и мора се анализирати у контексту "унутрашње оптике" оновременог посматрача односно писца, имајући у виду вишедимензионални контекст из којег настају екфрасе и периегесе. Другим речима, ствараоци ових писаних дела првенствено су настојали на изазивању асоцијативног ефекта у свести читаоца, у други план стављајући "документарност" властитог исказа. То се, међутим, не може схватати линеарно, нити у апсолутној супротности са другом изреченом хипотезом.

Опис садржаја дисертације

У складу с резултатима досадашњих истраживања унутар тематског оквира, као и са наведеним хипотезама, кандидат је текст докторске дисертације под насловом *ТОПОГРАФСKE ЕКФРАСЕ И ПЕРИЕГЕСЕ КАО ИЗВОР ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ АНТИЧКЕ АРХИТЕКТУРЕ* поделио у осам поглавља, која прегледно и методолошки оправдано одражавају одговарајуће целине његовог проучавања теме. У првом поглављу, *Генеза дисциплинарих и систематских истраживања античких екфраса и периегеса*, (стр. 3-21) изложени су токови досадашњих разматрања у светској, и што је посебно важно за шире поимање античке литературе код Срба, у домаћој језичкој и културној традицији, којој су ови термини били познати још од средине XVIII столећа. Овим делом, поглавље је од посебне важности за боље разумевање појава које ће, једним својим крилом, довести и до конституисања начина посматрања старина у времену пре и током Романтизма односно националних покрета.

Два наредна одељка, *Реторика и топографска екфраса* (стр. 22-41) и *Λόγος περιηγηματικός и периегеса као књижевни жанр* (стр. 42-63), посвећена су одговарајућим

књижевним жанровима и њиховим разнородним видовима и значењима током векова антике. Тако екфраса, у једном од приручника бива дефинисана као "дискурс који упечатљиво предочава предмет који се показује", док је перигегетска литература по својој природи дескриптивног карактера, а њен циљ је вођење кроз читав познати свет, његове одређене геоисторијске области или појединачна места. Аутор јасно указује на преплитање два вида литерарног изражавања, и закључује да је пред екфрасе и перигегесе постављен исти задатак – вербалним путем провести слушаоца или читаоца кроз оно што се настоји саопштити. У историјској рекапитулацији оба модела изражавања, кандидат истиче да се вид перигегесе препознаје као изражено погодан за похвална слова посвећена градовима и посебно истакнутим архитектонским објектима, за шта се као примери анализирају Либанијев опис Антиохије као и капитално Прокопијево дело посвећено Јустинијановим градитељским подухватима, које бива посматрано и као својеврсни путовођа кроз различите крајеве РOMEЈСКОГ царства у епохи његовог последњег узлета.

Прелазећи након ових више но корисних начелних излагања на средишњи задатак теме, кандидат је три наредна поглавља посветио односу законитости писане речи и архитектуре, имагинарне или стварне. Реч је о поглављима *Описи фиктивних грађевина* (стр. 64-103), *Описи стварних грађевина* (стр. 104-170), и *Тόποι дескрипције* (стр. 171-189). Прво је посвећено грађевинама сазданим искључиво од речи, односно онима које поуздано никада нису постојале: још од Хомеровог доба најчешће су то биле бројне владарске палате које су по законитостима литерарног жанра, међутим, "израстале" из најплеменитијих стварних материјала, стичући на тај начин не само прерогативе апстрактног већ и онострaног, односно божанског.

Друга целина античких архитектонских описа, стварне грађевине, обухватала је остварења архитектуре која нису била производ уобразиље оних који су их описивали. Посебна пажња у овом поглављу посвећена је грчко-римској рецепцији светилишта, како оних која су припадала религијама *других*, Египћана, Вавилонаца, Јевреја, Сиријаца, тако, са победом Цркве, и хришћанских храмова чији су описи представљали само наставак претходне традиције. Посебна пажња усмерена је ка описима јеусалимског Храма, што је већ само по себи представљало и захтеван и успешно решен задатак, а анализирани су и описи политеистичких храмова, античких вила, царских терми и других здања. Надаље, поглавље *Тόποι дескрипције* од вишеструке је важности: у њему су сабрани многи мотиви

које су представљали уобичајени литерарни репертоар античке писане речи о архитектури. Она је тако непрекидно била предмет дивљења, тешкоће писца да речима искаже лепоту здања, све до потпуне његове немогућности да то учини будући да нису постојале речи којима би се лепота изграђеног могла исказати. Многи од ових топоса опстали су, у модификованом али препознатљивом виду, и у средњовековној, знатно мање проученој релацији између изграђеног и забележеног о изграђеном. Између осталог, овај кандидатов напор у великој мери отвара врата новом, односно првом правом критичком анализирању српске средњовековне књижевности из одговарајућег угла. Коначно, ерудитско и надахнуто излагање завршава се једнако важним поглављем *Архитекта и институција архитектуре у екфрасама и периегесама*, (стр. 190-199) у којем се отварају важна питања везана за доживљај оновремене институције градитеља, што једнако даје подстицај разматрању ове теме у оквирима потоњег, средњовековног доба. Дисертација *ТОПОГРАФСKE ЕКФРАСЕ И ПЕРИЕГЕСЕ КАО ИЗВОР ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ АНТИЧКЕ АРХИТЕКТУРЕ* завршава се кратким али вешто и разложно сročеним поглављем под насловом *Архитектонски описи као историјски документи: границе и дoмети* (стр. 200-206). Ту се кроз резимирање изложеног, отвара суштински важно питање начина читања ових списа као потенцијалних историјских извора.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација кандидата Милоша Ћипранића, под насловом *ТОПОГРАФСKE ЕКФРАСЕ И ПЕРИЕГЕСЕ КАО ИЗВОР ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ АНТИЧКЕ АРХИТЕКТУРЕ* у свом рангу спада у ретко успела дела. Њен научни допринос не само што је изузетан по себи, већ је вишеструко значајан, будући да не говори само о ономе што је био стриктни захтев теме, већ се из ње потенцијални интерпретативни хоризонт шири ка периодима који су хронолошки знатно удаљени од антике. Непосредна корист кандидатове дисертације тренутно се препознаје у више научноистраживачких дисциплина, класичним наукама, археологији, историји уметности. Писан разумљивим и надахнутим језиком, текст дисертације не само да открива седиментирано кандидатово познавање античке књижевности и њеног односа према архитектури као суми свеукупног ликовног стваралаштва, већ и кандидатову способност да садржај једне методолошки и на

сваки други начин деликатне теме саопшти из феноменолошког угла, из угла оних који су стварали екфрасе, периегесе и оновремену архитектуру. То је посебан квалитет дисертације, имајући у виду да се на пољу историје уметости тек у новије време реактивирају расправе о позицији архитектуре унутар целокупног епистемолошког система везаног за античку културу и стваралаштво. Са таквим квалитетом, Ћипранићева дисертација налази се сасвим близу неким од водећих светских аутора и њиховим недавно објављеним, репрезентативним радовима.

Закључак

Будући да је докторска дисертација коју је поднео кандидат Милош Ћипранић, под насловом *ТОПОГРАФСKE ЕКФРАСЕ И ПЕРИЕГЕСЕ КАО ИЗВОР ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ АНТИЧКЕ АРХИТЕКТУРЕ*, у потпуности урађена према одобреној пријави, као и да представља оригинално и самостално научно дело, слободни смо да Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Београду обавестимо да су се стекли услови за њену јавну усмену одбрану.

Београд, 21.8.2020.

др Иван Стевовић, редовни професор,
Филозофски факултет у Београду, ментор

др Војислав Јелић, редовни професор,
Филозофски факултет у Београду

др Вујадин Иванишевић, научни саветник
Археолошког института, дописни члан САНУ

др Јелена Ердељан, редовни професор,
Филозофски факултет у Београду

др Олга Шпехар, ванредни професор,
Филозофски факултет у Београду